

prof. dr hab. Bolesław Niemierko

PRZEDMOWA

Opole jest miastem szczególnym dla diagnostyki edukacyjnej. Tu, blisko przodującego w tej dziedzinie Wrocławia, działała grupa współzałożycielska pomiaru dydaktycznego, z takimi prominentami jak fizyk dr **Eugeniusz Gabryelski**, polonistka mgr **Teresa Słowikowska Olejarczyk**, matematyk dr **Jerzy Nowik**. Tu, a dokładniej – w Niwkach i w Dąbrowie Niemodlińskiej – odbywały się historyczne seminaria i warsztaty międzynarodowych badań osiągnięć uczniów.

Choroba i śmierć wyrwały z naszych szeregów dwie spośród wyżej wymienionych osób, ale dorobek tamtych czasów wciąż jest żywy: osobowo, podręcznikowo i praktycznie. Czerpią z niego dydaktyki przedmiotowe i – zwłaszcza – nasz system egzaminacyjny, co nie znaczy, że spory ucichły, a droga przed nami jest prosta. Wręcz przeciwnie, problemów przybywa, ale siły na szczęście rosną.

XIV Konferencja Diagnostyki Edukacyjnej ma hasło *Uczenie się i egzamin w oczach nauczyciela*, ale problematykę wybiegającą poza to hasło. Sporo tekstów dotyczy *edukacyjnej wartości dodanej* – części szkoły, rzadziej ucznia, *trafności diagnozy* i bieżących spraw organizacyjnych *egzaminów szkolnych*.

I. Perspektywy diagnostyki edukacyjnej

Profesor **Tadeusz Lewowicki**, którego należy uznać za inicjatora diagnostyki edukacyjnej o nachyleniu dydaktycznym – a przypominamy, że prof. Andrzeja Janowskiego, pioniera diagnostyki o nachyleniu wychowawczym, poznaliśmy na XIII Konferencji w Łomży – sformułował *(Nie)zobowiązujący dekalog diagnostyki edukacyjnej*, który wszakże przyjmujemy z pełną wiarą. Szczególne akcenty tych przykazań to psychologiczna wrażliwość i społeczna odpowiedzialność diagnosty.

W drugim z referatów plenarnych, zatytułowanym *Czy egzaminy zakłócają pracę nauczyciela?*, prof. **Bolesław Niemierko** stara się znaleźć sposób kierowania pracą uczniów w grupie zróżnicowanej co do poziomu uczenia się. Wskazuje na system *kształcenia według wymagań*, w którym wymagania są dostosowane do wstępnego

przygotowania ucznia. Do rejestracji postępów w zakresie podstawowych umiejętności szkolnych proponuje zastosować *skale równoważników klasy*, przedstawiającą osiągnięcia poznawcze w latach i miesiącach uczenia się przeciętnego ucznia.

Dr **Henryk Szaleniec**, przewodniczący Polskiego Towarzystwa Diagnostyki Edukacyjnej oraz dr **Dorota Węziak-Białowska**, zajęli się w referacie *Czy e-ocenianie może zapewnić wyższą rzetelność punktowania?* metodami punktowania z wykorzystaniem sieci internetowej, umożliwiającej (a) losowy dobór punktujących, (b) natychmiastową analizę zgodności i (c) usprawnienie komunikacji. Te metody, stanowiące przyszłość egzaminowania zewnętrznego, już teraz są szerokim polem dyskusji i eksperymentów.

Prof. **Mariusz Jędrzejko** i dr **Beata Nowak** zatytułowali swój tekst: *Edukacja multimedialna a edukacja tradycyjna - próba diagnozy wyników tych rodzajów edukacji*. Podjęli w nim zagadnienie niekorzystnych zmian jakości wiedzy uczniów spowodowanych powszechną już niemal dostępnością informacji. Pokazali, iż w pracach uczniów coraz częściej pojawia się wiedza odtwórcza, „spłaszczona”, niepogłębiona, pozbawiona analiz i własnych poglądów.

Nasz gość z Kanady, dr **Joanna Tomkiewicz**, w artykule *Konstrukcja i zastosowanie skal pionowych w pomiarze osiągnięć uczniów* objaśnia problematykę pomiarową akcji „Żadne dziecko nie zostaje w tyle” (NCLB). Dla klas III - VIII kształcenia ogólnego buduje się wspólną standardową skalę przedziałową o średniej 500 i odchyleniu standardowym 40, przedstawiającą średnie postępy uczniów w czytaniu i matematyce w kolejnych latach szkolnych. Autorka ostrzega przed nadinterpretacją skalowania pionowego, którego wartość opiera się na definiowaniu znaczenia treściowego wyników kolejnych pomiarów.

Dr **Roman Dolata**, który kieruje tematem badawczym „Edukacyjna wartość dodana”, w referacie *Czy segregacja uczniów ze względu na uprzednie osiągnięcia szkolne zwiększa efektywność nauczania mierzoną metodą EWD?* przedstawia wyniki solidnych analiz statystycznych prowadzących do wniosku, że ukryty *dobór pedagogiczny* – w postaci różnicowania poziomu kształcenia w równoległych oddziałach jednej klasy w niektórych szkołach – przynosi znikomy wzrost osiągnięć uczniów lub nie przynosi go wcale. To ważne zagadnienie, zapałne politycznie i kontrowersyjne naukowo, wydaje się rozstrzygnięte na korzyść integracyjnych, a nie selekcyjnych zasad organizacji szkoły.

W eseju **Anny Anety Wiktorzak** zatytułowanym *Budowa kapitału ludzkiego i społecznego na przykładzie szkoły ponadgimnazjalnej* znajdziemy całkiem nowy dla pedagogów język zadań edukacyjnych. Model szkoły jako taśmy produkcyjnej, jakkolwiek odstraszaający humanistów, może wnieść parę cennych analogii do teorii edukacyjnej wartości dodanej.

Referat **Radosława Sterczyńskiego, Teresy Kutajczyk i Barbary Przychodzeń** *Od jakich czynników indywidualnych zależy edukacyjna wartość dodana w szkołach wiejskich?* ma cenny walor metodologiczny. Dysponując tylko wynikami egzaminu zewnętrznego i deklaratywnymi danymi kwestionariuszowymi, autor potrafił zbudować pięcioczynnikową przestrzeń zmiennych niezależnych, poddać ją analizie regresji wielokrotnej i uzyskać interesujący, aczkolwiek mocno kontrowersyjny obraz układu zależności. Warto też wyczytać się w psychologiczny komentarz do kwestionariuszowych zachowań respondentów, jaki dostarczył nam autor tego tekstu.

Dr **Maria Krystyna Szmigel** w raporcie *Wykorzystanie edukacyjnej wartości dodanej w lokalnej polityce oświatowej* przedstawiła szczegółowy przegląd edukacyjnej wartości dodanej w gimnazjach z terenu całego kraju oraz własne propozycje interpretacji i zastosowań tych danych. Raport dowodzi użyteczności pedagogicznego wskaźnika wartości dodanej względnej i rzuca nowe światło na edukacyjną mapę kraju.

Kwartet doktorów fizyki i polonistyki, **Stanisław Jakubowicz, Stanisław Plebański, Kornelia Rybicka i Beata Udzik**, w rozprawie *Uczyć i oceniać czy oceniając, uczyć?*, kontynuuje swój marsz ku syntezie wiedzy o świecie przyrodniczym i kulturowym. Poprzez interesujące przykłady interdyscyplinarne autorzy prowadzą nas od behawioryzmu i konstruktywizmu do podstaw *oceny kształtującego*.

W artykule **Urszuli Opłockiej** *Emergencja nauczycielskiej pedagogii oceniania* nowe dla nas są nie tylko tytułowe terminy – *emergencja* jako wyłanianie się i *pedagogia* jako pedagogika stosowana – lecz także analizy efektu zwrotnego matury polonistycznej. Niektóre pochodne formuły egzaminu zewnętrznego są doprawdy zatrważające, na przykład *30% punktów* jako norma poprawności wszelkich wypowiedzi ucznia.

Zagadnienie *Egzamin gimnazjalny (2004) a egzamin maturalny z historii (2007)* podjął **Krzysztof Jurek**. Związek między wynikami tych dwu egzaminów, a szerzej – między wynikami egzaminu gimnazjalnego a maturą, jest skomplikowany dowolnością wyboru tego przedmiotu, toteż jego poprawne statystycznie analizy (regresja krzywoliniowa) trzeba uznać za pionierskie.

Leszek Ciesielski kontynuuje studia nad swoim (i spółki *ProgMan*) programem „Analizator Matur”. W referacie *Sukces dydaktyczny a sukces wychowawczy w kształceniu - w świetle egzaminów zewnętrznych* zawarł charakterystykę osiągnięć gdyńskiego Akademickiego Liceum Ogólnokształcącego oraz interesującą typologię nauczycieli ze względu na styl pracy i „koszt emocjonalny” ucznia.

W pełnym swady pisarskiej artykule *Edukacyjny i pomiarowy „Miś”*, czyli o nowym egzaminie gimnazjalnym z języka obcego dr **Marcin Smolik** poddał wnikliwej koncepcję i tryb przygotowań nowego egzaminu gimnazjalnego. To studium jest nie tylko przebojowe, lecz także bardzo dobrze udokumentowane oryginalną literaturą.

O *Rozwoju lokalnych pozaszkolnych interaktywnych form edukacji* opowiadają nam **Janusz Mulawa** i **Dariusz Sroka**. *ExploraPark – Park Nauki i Techniki* na Zamku Książ w Wałbrzychu jest nowym przedsięwzięciem Instytutu Badań Kompetencji w Wałbrzychu. Należy sądzić, że po wstępnych fascynacjach *interaktywnym uczeniem się* w tym parku, pedagodzy odkrywają w nim także narzędzie *diagnozy* poziomu rozwoju uczniów i szczególnych talentów w zakresie naukowego eksperymentowania.

Pierwszą część tomu materiałów zamyka bibliograficzno-historyczno-sentymentalne studium **Izabeli Futymy**, dr. **Jerzego Nowika** i dr. **Andrzeja Szały** pod tytułem *Rzecz krótka o pomiarze dydaktycznym w Opolu*. Jesteśmy znów w klimacie początkowych akapitów tej przedmowy: u korzeni współczesnej diagnostyki edukacyjnej w naszym kraju, wśród niezwykle pracowitych, zasłużonych Opolan.

II. Problemy i wyniki szczegółowe

A. Pomiar dydaktyczny

Problematyka pomiaru dydaktycznego została podczas XIV Konferencji Diagnostyki Edukacyjnej niemal w całości zdominowana przez zagadnienie wartości dodanej osiągnięć poznawczych ucznia (EWD). Obrady w sekcji rozpoczyna dr **Maciej Jakubowski** analizą wpływu rzetelności pomiaru na oszacowanie EWD. Metody szacowania EWD analizuje **Artur Pokropek**. Problematykę uzupełniają: studium **Anny Rappe** na temat EWD w elitarnych gimnazjach krakowskich i **Przemysława Majkuta**, który prowadzi swobodne rozważania kwestii znaczenia EWD dla oceny jakości pracy nauczyciela. Dr **Ewa Stożek** spróbowała powiązać ideę pomiaru EWD z postawą refleksyjnego praktyka i Trippa teorią zdarzeń krytycznych. Optymalizacją matematycznego modelu edukacyjnej wartości dodanej i wykorzystania go do ewaluacji w skali kraju zajął się dr **Maciej Jakubowski**.

W drugiej części obrad sekcji pomiaru dydaktycznego pojawią się dwa rozwinięcia wystąpień z pierwszej części. Oba dwóch autorek **Teresy Kutajczyk** i **Barbary Przychodzeń**. Omawiają założenia swoich badań nad postępami uczniów w gimnazjach wiejskich oraz przedstawiają obszernie doniesienia badawcze na temat zależności, jakie udało im się wykryć w badaniach absolwentów gimnazjów wiejskich.

Przykład zastosowania teorii wyniku zadania do przedstawienia wyników sprawdzianu 2007 w okręgu łódzkim w skali teta podaje **Sławomir Sapanowski**, a dr **Bożena Kotarska-Lewandowska** próbuje powiązać wyniki uczenia się informatyki ze stylami poznawczymi studentów.

B. Humanistyka

Sekcja „humanistyka” śmiało wykracza poza dydaktykę języka ojczystego i obcego. Znaczenie opanowania języka diagnostyki edukacyjnej dla diagnostyki edukacyjnej rozważył i udatnie wymodelował dr **Michał Daszkiewicz**. Gruntowne studium przygotowania uczniów klas maturalnych do egzaminów z historii i wiedzy o społeczeństwie przedstawia dr **Henryk Palkij**. W tajniki pomiaru rozumienia czytanego tekstu wkraczają dr **Kornelia Rybicka** i dr **Beata Udzik**,

przedstawiając bardzo dobrze udokumentowane studium literaturowo-empiryczne. **Anna Krasuska** i **Elżbieta Modrzewska** poddały analizie jakościowej ankiety wypowiedzi nauczycieli i uczniów i doszły do wniosku, że przygotowanie *nauczyciela* do wybranych form egzaminu jest równie ważne jak przygotowanie uczniów. Dwa kolejne teksty dotyczą egzaminowania z języka obcego: **Sabiny Nowak** – na poziomie gimnazjum i **Jolanty Galant** – na dwujęzycznej maturze.

W drugiej części sekcji humanistycznej **Małgorzata Boba** i **Maria Michłowicz** wykazują niedostatek znajomości pojęć diagnostycznych wśród nauczycieli i projektują środki zaradcze. Dr **Maria Romanowska** zajęła się – gorącą politycznie, i zaniedbaną badawczo – problematyką kanonu lektur, będących dla wielu uczniów niewiele więcej niż „nagromadzeniem stron do przeczytania”. Diagnozę rozwojową umiejętności tworzenia własnego tekstu modeluje dr **Wioletta Kozak**. Na ratunek polonistycznej maturze ustnej spieszy – w publicystycznym stylu – **Anna Ślósarz**, **Maria Sarnecka** planuje uczyć dzieci z III klasy szkoły podstawowej roli sędziów kompetentnych własnej twórczości literackiej, a **Ewa Nowel**, w filologicznie rozbudowanym studium, stara się ocenić kondycję polonistyki szkolnej.

C. Przedmioty ścisłe

W gruntownie udokumentowanym studium wyboru przedmiotów ścisłych na egzaminie maturalnym w liceum ogólnokształcącym i liceum profilowanym w 2008 roku dr Maria Krystyna Szmigel znajduje argumenty pozytywne i krytyczne wobec sposobu wprowadzenia matematyki jako przedmiotu obowiązkowego w 2009/2010 roku. Matematyka jest obecnie, obok fizyki, najbardziej elitarnym i najsilniej różnicującym uczniów przedmiotem kształcenia w szkole średniej. Wyraża troskę, aby ta zmiana nie wpłynęła negatywnie na jakość nauczania pozostałych przedmiotów ogólnokształcących utrudniając dobre kierunkowe przygotowanie na studia.

Dużo optymizmu natomiast wykazują autorzy następnych doniesień: program „Mazowieckie talenty” (matematyczne) charakteryzują **Elżbieta Ostaficzuk** i **Grażyna Śleszyńska**, z myślą o słabszych uczniach **Elżbieta Jasińska** i prof. **Stanisław Janik** zaproponowali metodykę „arkuszy treningowych” ułatwiających systematyczne przygotowanie do egzaminu maturalnego z matematyki, a **Władysław Mąsior** zestawiał wyniki konkursu „Kangur” z wynikami szóstoklasistów w sprawdzianie zewnętrznym. Przeglądu wyników egzaminu maturalnego z geografii dokonała dr **Mariola Tracz**.

W drugiej części wykraczamy już poza matematykę. W interdyscyplinarnym eseju dr **Bożena Śniadek** uzasadnia potrzebę wykorzystania założeń *konstruktywizmu* w procesie kształcenia nauczycieli, zaznaczając, że spór o wartość przed naukowej wiedzy osobistej ucznia o przyrodzie nie został jeszcze rozstrzygnięty. **Maria Krogulec-Sobowiec** w doniesieniu *Uczenie się metodą projektów* przedstawia bogate zastosowania tej metody, w tym zwłaszcza w dziedzinie pobudzana przedsiębiorczości uczniów. Nad trudnością wdrażania myślenia problemowego w nauczaniu przedmiotów przyrodniczych zastanawiają się **Karolina Kołodziej** i **Elżbieta Tyralska-Wojtyca**. Stosunkiem wymagań egzaminacyjnych do wymagań dydaktycznych z kilku przedmiotów szkolnych zajęła się dr **Ewa Chorąży**, a **Marek Jasiński** i **Waldemar Jasiński** podjęli próbę oceny dydaktycznego znaczenia egzaminu zewnętrznego z przygotowania zawodowego.

D. Diagnostyka i egzaminy

Dociekliwość, gruntowność analiz i jasność wyводу demonstrują **Małgorzata Boba** i **Maria Michłowicz**, podejmując fundamentalne dla diagnostyki edukacyjnej zagadnienie rozkładu akcentów w kształceniu szkolnym: *wiadomości czy umiejętności?* Metaforę olimpijską (trzy miejsca na podium) proponuje stosować **Marek Legutko** do komunikowania uczniom wyników egzaminu zewnętrznego, łącząc trójkami strefy osiągnięć uczniów w stalinach (1-3, 4-6 i 7-9) oraz podkreślając, za Pierre de Coubertinem, że udział jest ważniejszy od zwycięstwa. O objęcie laureatów konkursów i olimpiad egzaminami zewnętrznymi upominają się **Piotr Świądrych** i **Jakub Lis**, przedstawiając przekonujące argumenty logiczne i empiryczne. Krzepiących opinii na zapalny temat opinii nauczycieli o egzaminie zewnętrznym dostarcza **Izabela Suckiel**, a **Marek Zapieraczyński** ostro atakuje problem oszustwa egzaminacyjnego.

Drugą część obrad sekcji rozpoczyna – bardzo aktualne dla XIV Konferencji – studium dr **Marii Groenwald** na temat zaufania, jakie trzeba u nauczycieli zyskać, by zapewnić ich współdziałanie w zobiektywizowanym egzaminowaniu osiągnięć uczniów. Dorobek i perspektywy działania Instytutu Badań Kompetencji w Wałbrzychu analizuje **Jolanta Walewska**. Długą drogę pozyskiwania powszechnego zaufania do szkolnego egzaminu zewnętrznego przedstawiają **Urszula Mazur** i **Elżbieta Tyralska-Wojtyca**. Na podstawie czteroletnich doświadczeń dr **Aleksandra Bartmańska** upomina się o poważne traktowanie matury z języka obcego dla niesłyszących i słabo słyszących oraz prostuje związane z tym nieporozumienia. Solidne badania empiryczne na temat pracy szkoły z uczniami dotkniętymi dysleksją referuje dr **Teresa Wejner**. Schematami punktowania zadań otwartych w części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego zajmuje się **Bogumiła Frąszczak**. Z dużym zaangażowaniem **Elżbieta Jaworska** i **Małgorzata Jaworska** podejmują niełatwy temat nauczycielskiej diagnostyki nieformalnej w szkole zawodowej.

Tyle o treści tomu przedkonferencyjnego wydawnictwa. Jest wielowątkowa. Obok matematycznego modelowania wartości dodanej i regresji, obejmuje analizy poglądów nauczycieli i uczniów, przeglądy aktualnej literatury i reportaże z frontu diagnostycznego w szkołach i komisjach egzaminacyjnych. Wyrazamy nadzieję, że każdy uczestnik Konferencji znajdzie w przebiegu konferencji i w jej materiałach inspirację do dalszego działania.

Jeszcze raz dziękujemy Opolanom za stworzenie nam możliwości spotkania w ich zasłużonym dla pomiaru i diagnostyki grodzie. Sponsorom, a mianowicie (do uzupełnienia), dziękujemy za wsparcie Polskiego Towarzystwa Diagnostyki Edukacyjnej, a Autorom i Uczestnikom – za udzielone Towarzystwu zaufanie.

Pomyślnych obrad!

Maria Krystyna Szmigel
Bolesław Niemierko